

Het roer gaat om in de benadering van psychotische jongeren. Naast therapie zijn scholing en betaald werk essentieel onderdeel van het herstelproces voor jongeren die een psychose hebben doorgemaakt. Jobcoach Debby Kamstra probeert ze aan de slag te krijgen.

Een betaalde baan als medicijn

De afgelopen jaren zijn er veel verhalen te horen van jongeren die een psychose hebben doorgemaakt. Het is niet altijd makkelijk om erop terug te komen. Maar er zijn ook verhalen van jongeren die na een psychose een betaalde baan hebben gevonden. Dit is een belangrijk onderdeel van het herstelproces.

Wilfried van der Bles

Onur rookte joints, te veel joints zegt hij zelf. Op 't laatst was hij voortdurend stoned, ook als hij op school was. Hij begon de wereld met achterdocht te bekijken, vertrouwde bijna niemand meer, intimideerde zijn omgeving. „Als ik iemand zag lachen dan dacht ik dat het om mij ging, dat ik werd uitgelachen. Ik begon ook rare dingen te zeggen, bijvoorbeeld dat ik mijn school zou bombarderen. Iedereen was bang voor me.”

Onur, twintig jaar, voelde zich ziek. Uit eigen beweging stapte hij naar zijn huisarts en die verwees hem door naar het Academisch Medisch Centrum in Amsterdam. Daar luidde de diagnose ‘psychose’.

Een ander geval: Jan, vierdejaars student natuurkunde in Amsterdam. Een zeer serieuze student, actief ook in het verenigingsleven. Maar het ging geleidelijk aan toch niet zo lekker met Jan. „Ik leed aan groetheidswaan, had hallucinaties, kreeg belachelijke ideeën die ik nog serieus nam ook. Ik wist wel dat er iets met me aan de hand was, maar zag dat aanvankelijk niet als iets afschuwwekkends.”

In maart vorig jaar ging het plotseling helemaal mis. In een geweldddagige bui begon Jan spullen van anderen te vernielen. Hij belandde voor een nacht in een politiecel. De politie stuurde hem door naar een psychiatrische kliniek en daar werd de diagnose gesteld: psychose.

Jongeren met psychotische stoornissen zoals Onur en Jan lopen een groot risico in een spiraal van ellende te terecht te komen. Met alleen pillen en éénmaal per maand een bezoek aan de dokter zijn ze er niet. Zeker als deze jongeren niet worden doorbehandeld, bestaat er een grote kans dat de psychose terugkeert. Nog afgezien hiervan: de maatschappelijke kansen van deze jongeren liggen slecht. Vaak maken ze hun opleiding niet af, laat staan dat ze kans maken op een reguliere baan. Sterker nog: hulpverleners adviseren deze jongeren vaak dat hele idee van een reguliere betaalde baan voorlopig maar uit hun hoofd te zetten. De Wajong, een uitkering voor jonggehandicapten, dat is hun voorland.

„Op de arbeidsmarkt vormen deze jongeren een vergeten groep. Hulpverleners in de geestelijke gezondheidszorg zeggen altijd: werk jij voorlopig maar niet. Deze jongeren krijgen altijd een ‘traject’ aangeboden. Ze moeten, als het hen lukt via zinvolle dagactiviteiten, eerst maar eens vrijwilligerswerk gaan doen, daarna is een gesubsidieerde baan ook mooi en pas aan het einde van de rit wordt gezocht naar een reguliere baan”.

‘Ik kreeg belachelijke ideeën die ik serieus nam’

betaalde baan”, zegt Debby Kamstra. Zij werkt in Amsterdam met psychotische jongeren. Als jobcoach probeert ze deze jongeren aan de slag te krijgen in een betaalde, reguliere baan. En dan niet aan het einde van het ‘traject’, maar onmiddellijk.

Kamstra vindt dat het roer om moet in de benadering van jongeren met psychotische stoornissen. En alles wijst erop dat dat ook staat te gebeuren. In de geestelijke gezondheidszorg begint her en der het inzicht door te breken dat het bieden van scholing en normaal betaald werk naast therapie wel eens een essentieel onderdeel van het herstelproces zou kunnen zijn voor jongeren die een psychose hebben doorgemaakt. Bijvoorbeeld in Amsterdam. In de voormalige Gerardus Majellakerk in Oost is het Vip Amsterdam (Vroege Interventie Psychose) gehuisvest. Daar staan drie multidisciplinaire teams paraat voor de begeleiding van jongeren die een psychose hebben gehad. Elk team bestaat uit een jobcoach, een maatschappelijk werker, een trajectbegeleider, een psychiater, een ervaringsdeskundige, een verpleegkundige, een sociaal-psychiatrisch verpleegkundige en een arts. Samen vormen ze een netwerk voor de jongeren die aan hun zorgen zijn toevertrouwd.

Reinaud van de Fliert – manager bedrijfsvoering van Vip Amsterdam, verpleegkundige en gezondheidswetenschapper – legt uit dat alles erop

is gericht om herhaling van de psychose te voorkomen. In het AMC deed hij onderzoek naar de vraag of je psychoses kunt voorspellen. Hij is ervan overtuigd dat omgevingsfactoren een cruciale rol spelen bij het ontstaan van psychoses. „Het gaat ons niet alleen om die psychose zelf, maar vooral om alle sociaal-maatschappelijke dingen erom heen. Deze jongeren hebben vaak geen startkwalificatie wat de afstand tot de arbeidsmarkt erg groot maakt. Terwijl een baan zo belangrijk is. Dat moet je goed regelen. Een baan met een echt salaris – dat is zo goed voor het gevoel van eigenwaarde. Jongeren willen eigenlijk allemaal hetzelfde: een betaalde baan, een eigen huis en een vriend of vriendin. Met een gestructureerd leven horen ze minder stemmen, bij wijze van spreken. Natuurlijk krijg je een psychose als gevolg van eigen kwetsbaarheid. Maar omgevingsfactoren spelen een grote rol, zoals het gebruik van cannabis, problemen in de familiesfeer of problemen die al bij de geboorte zijn ontstaan.”

De nieuwe manier van werken is afgekeken van de Angelsaksische wereld. In het Engelse Birmingham loopt al jaren een Vip-programma. Als jobcoach kreeg Debby Kamstra haar training in Los Angeles, Verenigde Staten. Als bemiddelaar naar werk onderhoudt en zoekt ze contacten met de overheid, maar ook met schoonmaakbedrijf GOM, Albert Hein of Praxis.

Ze vertelt over haar vroegere ervaringen met zwerfjongeren in de ggz. „Eigenlijk deden we weinig om die jongeren aan een opleiding of baan te helpen. In hun beleving waren de trajecten die we aanboden veel te suf. Dat hielden ze niet vol. En dan zag ik ze zitten op de bank, psychose-vrij, maar wel aan het blowen. Uit verveling. Stopten ze dan ook nog eens met de pillen omdat ze die vervelend vonden en omdat ze dachten dat wel aan te kunnen, dan raakten ze voor je het wist weer in een nieuwe psychose. Ik heb me toen vaak afgevraagd: wat doe ik hier eigenlijk? Maar dit Vip-project is het helemaal. Het lukte ons om 50 procent van de jongeren in een reguliere baan te krijgen of aan scholing te helpen; 25 procent zit in een traject richting be-

taald werk of opleiding en de rest blijft over. Omdat ze ziek zijn of omdat ze niet willen. Maar dat laatste hoeft niet blijvend te zijn. Onze meest zorgelijke patiënt hier wilde drie jaar lang helemaal niets. Maar nu is hij bereid acht uur per week te werken. Dat is toch prachtig? Je mag ze nooit afschrijven.”

Ter vergelijking: zonder extra steun lukt het slechts 12 procent van de jongeren met een psychotische stoornis aan een normale betaalde baan te komen, bijna 90 procent slaagt daar niet in.

En de werkgevers, wat beweegt hen om met deze jongeren in zee te gaan? Kamstra: „De werkgevers bedrijven beslist geen liefdadigheid. Ze hebben vakbekwame, gemotiveerde mensen nodig. Die zijn ook onder de zware categorie jongeren ruimschoots te vinden. Jongeren willen geen nep, ze willen voor vol worden aangezien.”

Wat is een psychose?

Iemand met een psychotische stoornis is het contact met de werkelijkheid gedeeltelijk kwijt. Er worden stemmen gehoord of dingen gezien die er in werkelijkheid helemaal niet zijn. Dergelijke hallucinaties kunnen zich ook voordoen op het gebied van reuk, smaak en tast. Een voorbeeld van dit laatste: het gevoel dat er beestjes onder de huid lopen. Psychotische patiënten kunnen ook aan wanen lijden: van groetheidswaan (bijvoorbeeld de overtuiging Jezus zelf te zijn) tot achtervolgingswaan, het idee dat iedereen samenspant tegen de betrokkene. Een psychose kan duiden op de ontwikkeling van schizofrenie. Daar-

Vip Amsterdam telt zo'n 250 cliënten. Elk Vip-team houdt wekelijks een bespreking waarbij elke cliënt heel kort de revue passeert. Zo ook de 78 cliënten van het team van Kamstra. De meesten zijn twintigers. Vaak is sprake van (gematigd) drugsgebruik. Door buitensporig, agressief gedrag zijn sommigen in aanraking geweest met justitie. Soms zijn ze gedwongen opgenomen geweest na een rechterlijke machtiging.

Voor de buitenstaander biedt de teambespreking een spoedcursus in problemen en ellende. Het gaat over dat meisje dat alle werk wel wil aanpakken, maar bij wie alles mislukt. Over die jongen die de hele dag niets anders doet dan op de bank zitten en die denkt dat de banen als vanzelf komen aanwaaien. Over die hoogzwangere jonge vrouw die ruzie heeft met de woningbouwvereniging over waterschade die door haar bovenburen in haar kamertje is veroorzaakt.

Over iemand die z'n tanden niet meer poetst en keer op keer niet komt opdagen op een afspraak bij het ziekenhuis. Over een jongen die alles leest over spiritualiteit – een omineus teken, want de vorige keer was dat de aanloop naar een psychose. Over een man die wegens betalingsachterstand door de vereniging van eigenaren uit z'n huis dreigt te worden gezet. Het team zal proberen ervoor te zorgen dat hij z'n huis verkoopt, voordat hij het gedwongen moet verkopen.

Sommige cliënten krijgen een 'ek', een 'even kort'. Dat wil zeggen dat ze tijdens de bespreking even extra aandacht krijgen. Bijvoorbeeld de jongen die met veel moeite uit de gevangenis is gepraat, maar zich bij de reclassering opstelt als een draak. „Ik heb tegen hem gezegd: Als je zo blijft gedragen dan ga je terug naar de gevangenis”, zegt een lid van het team.

De eerste drie jaar zijn cruciaal

Reinaud van de Fliert geeft aan dat het VIP met de huidige 250 cliënten het maximum heeft bereikt. Cliënten krijgen door het VIP-team gedurende drie jaar begeleiding. Daarna stromen ze uit. Jaarlijks worden 90 tot 100 psychosen aangemeld. Nu, na drie jaar, begint de uitstroom, ongeveer even groot, op gang te komen. „We hopen in de loop van 2010 tot een evenwicht te komen van instroom en uitstroom van cliënten.” Voor begeleiding gedurende maximaal drie jaar is niet voor niets gekozen. Van de Fliert: „De eerste drie jaar na een psychose zijn heel belangrijk. Als je de cliënt in die periode goed op de rit krijgt dan is dat gunstig voor het verdere verloop in de toekomst. We laten onze cliënten in het laatste jaar ook geleidelijk aan los. Dat is een kritiek punt. Wij bieden immers heel veel zorg. Het is echter belangrijk te zorgen voor een goede aansluiting met de zorg die erna nodig is. We zijn er heel helder over dat de VIP zorg na drie jaar stopt. Wat de goede vervolgbehandeling is verschilt per cliënt.”

Na de bespreking pakt Kamstra haar auto om cliënten te bezoeken. Zo ook Jan, de vierdejaars student natuurkunde. Aan hem heeft ze eigenlijk weinig werk, zegt ze. Sinds zijn psychose in maart 2008 is hij in behandeling bij het Vip. De afgelopen zomer heeft hij stug doorgewerkt om zijn bachelor te halen, hij leeft gezond, gebruikt geen cannabis, vindt dat hij hooguit wat meer mag sporten. Maar medicijnen gebruikt hij nog wel, zogenaamde stemmingsstabiliserende middelen. „Ik schijn manisch-depressief te zijn, net als mijn neef. Mijn psychose houdt verband met die stemmingstoornis.” Maar voor de rest gaat het prima met Jan.

Op naar de volgende cliënt: Onur. Hij heeft ongetwijfeld meer begeleiding nodig dan Jan. Aan de manier waarop hij zich beweegt is te zien dat hij onder invloed is van medicijnen. Het Vip-team heeft net die dag beslo-

ten dat hij huiswerkbegeleiding zal krijgen. Hij heeft concentratieproblemen, zit op een MBO-opleiding in een te drukke klas. Er is geprobeerd hem op een andere school te krijgen, maar dat lukte niet.

Blowen doet hij niet meer, al noemt hij zich wel verslaafd aan sigaretten. Af en toe drinkt hij een glaasje. Op zijn achttiende heeft hij een nacht in de cel doorgebracht na een vechtpartij. „Iemand had iets naars gezegd over mijn familie.”

Hij heeft een bijbaantje bij Albert Heijn. Het is zijn grote droom om ooit in Istanboel een winkel te beginnen. Zover is het nog lang niet. Samen met Kamstra volgt hij een vragenlijst in. Aan het eind vraagt ze hem drie prioriteiten te noemen waaraan hij wil werken. Onur: „De school afmaken; mezelf leren beheersen, zodat ik niet zo snel kwaad wordt en zo snel mogelijk trouwen, want ik hou van kinderen.”

AMC en UWV vinden elkaar

In Amsterdam werken AMC en UWV (de instantie die over de uitkeringen en werkbemiddeling gaat) nauw samen bij het VIP-project.

De filosofie van VIP Amsterdam – probeer jongeren na een psychose zo snel mogelijk in een normale, betaalde baan te krijgen als onderdeel van het herstelproces – past 100 procent bij het beleid van het UWV om jonggehandicapten met een uitkering, zogenaamde Wajongers, zo snel mogelijk aan werk of aan scholing te helpen.

Op allerlei fronten is het UWV actief om dat voor elkaar te krijgen. Bijvoorbeeld door capaciteit in te kopen bij reïntegratie- of jobcoach-bedrijven. Per 1 januari is door een wetswijziging het accent dan ook verschoven: van inkomensondersteuning voor jonggehandicapten naar arbeidsondersteuning. Sinds 1 januari is er voor Wajongers ook een tweede keuringsmoment: niet alleen bij 18 jaar, maar ook bij 27 jaar. Nederland telt ongeveer 180.000 Wajongers.

In een voormalige kerk in Amsterdam huist het Vroege Interventie Psychose-team, kortweg vip-team. De werkelijke teambespreking is voor de buitenstaander een spoedcursus problemen en ellende. Jobcoach Debby Kamstra, rechts achter de tafel, probeert jongeren in een betaalde baan te krijgen.

FOTO WERRY CRONE